

ZAVOD ZA PROUČAVANJE KULTURNOG RAZVITKA

Pre nešto više od dve godine, maja 1967, posebnim Zakonom Skupštine Srbije osnovan je Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. Osnivanju su prethodila konsultovanja i široka razmena mišljenja u kojima su, pored predstavnika političkih foruma, društvenih organizacija i kulturnih radnika, uzeli učešća i predstavnici umetničkih i kulturnih institucija kao i naučni radnici. Tom prilikom čula su se različita mišljenja o karakteru i zadacima koje treba nameniti budućoj ustanovi. Na jednom polu su bili oni koji su se zalagali za instituciju okrenutu pretežno ka teorijskim problemima kulture koja bi i u samom nazivu (insistiralo se na »institutu«) naglašavala takvu fizionomiju i angažovala odgovarajuće naučne kadrove. Na drugom su bili zastupnici sasvim suprotnog mišljenja — da, u ovom trenutku, teorijski pristupi kulturi nisu toliko važni koliko praktična rešenja, tj. da se u uslovima decentralizacije i smanjenja administrativnog aparata oseća pre svega potreba za jednom vrstom stručnog servisa koji bi preuzeo poslove dosadašnjih referata i vršio razne ad hoc analize i druge poslove za račun i prema potrebama upravnih organa.

Ove dve koncepcije su, pored ostalog, podrazumevale i sasvim različite procedure u osnivanju ustanove (jedan postupak je zakonodavac predvideo za osnivanje instituta i naučne ustanove a sasvim drugi za osnivanje kulturne i administrativne), ali još je značajnije od toga da su u ovim stavovima dolazile do izražaja i duboke razlike u oceni naše kulturne situacije kao i shvatanju potreba daljeg kulturnog razvitka. Razlikujući se u pristupu kao i u zaključcima ove sugestije su imale i nešto zajedničko —

obe su izražavale izvesne krajnosti. Prva je pod naukom podrazumevala pre svega apstraktni teorijski odnos izražavajući diskretni prezir prema empiriji, dok je druga, nasuprot tome, naglašavajući važnost prakse (i izražavajući sa svoje strane diskretni prezir prema »teoretisanju«) videla probleme daljeg kulturnog razvoja pre svega iz prakticističkog i administrativnog ugla. Postojala je opšta saglasnost da nova ustanova nije sama sebi cilj niti da se osniva zato što drugde u svetu postoje slične institucije. Bilo je takođe nesporno da je ona izraz aktuelnih potreba, ali je jedan deo učesnika u ovim konsultovanjima te potrebe video na svoj način i u zavisnosti od toga predlagao model i zadatke buduće ustanove. Iako su se obe suprotstavljene strane pozivale i na argumente koji nisu bili lišeni ubedljivosti, prevaglo je shvatanje da kod odlučivanja o karakteru nove institucije prednost treba dati zadacima koji u sadašnjem trenutku imaju primarni značaj.

Rešenjem koje je usvojeno nije prihvaćena ni jedna ni druga sugestija, tj. ni tip čisto naučne ustanove ni tip prakticistički koncipovane, bolje reći delimično su prihvaćene obadve. To nije bio rezultat želje za kompromisom, nego procene stvarnih potreba i zahteva kulturnog razvoja. Na taj način istaknuta je želja da se nova institucija još na samom početku usmeri na program koji će brzo potvrditi i opravdati njeno postojanje, da se angažuje na poslovima koje neposredno nalaže i bez kojih ne može savremena organizacija kulturnog života. Pri donošenju ovakve odluke polazilo se od zaključka da je kulturni razvoj ušao u jednu novu fazu koja je vrlo složena, da on donosi mnoge kvantitativne i kvalitativne promene koje su neproučene i koje su još u toku. Razvoj samoupravljanja i druga društvena kretanja učinili su da se danas drugačije određuje i konstituiše društveni status kulture, da se transformiše čitav sistem kulturnih i umetničkih ustanova kao i njihovo delovanje. Društveni zahtevi da se kultura demokratizuje vrše sa svoje strane pritisak na kulturne i umetničke ustanove da napuste dosadašnje i usvoje nove, efikasnije oblike kulturne disperzije i na taj način da se prilagode novoj situaciji. Intenzitet i širinu ovih promena pojačava i spoljni faktor, činjenica da je otvaranje prema svetu dovelo do mnogostrukog proširenja kulturnog saobraćaja. Izlaganje savremenim kulturnim uticajima u svetu veoma je pospešilo uklapanje naše zemlje u savremene kulturne tokove.

To je jedna kvalitativno sasvim nova situacija čija je osnovna karakteristika da se sfera kulture stalno širi i da sa time veoma brzo raste društveni značaj kulture. To je doprinelo saznanju da dosadašnji metodi praćenja kulturnog razvoja nisu više ni dovoljni ni efikasni. Ro-

dilo se jedno novo osećanje da su promene toliko duboke i svestrane da su u ovom trenutku svi aspekti kulture postali važni i podjednako aktuelni. Niz novih razvojnih tendencija, često protivrečnih, izazvali su potrebu za sasvim novim, kod nas malo razvijenim ili čak nepostojećim disciplinama i specijalnostima u domenu kulture kao što su sociologija kulture i kulturologija, kulturna hreologija, ekonomika i organizacija kulturnih i umetničkih ustanova, distribucija i propaganda kulture, kulturni turizam i razvoj tzv. kulturnog tržišta, planiranje i programiranje u kulturi, zatim pravo kulture i pravna regulativa (propisi o socijalnom osiguranju umetnika, zakoni o filmu, pozorištima, muzejima, statuti udruženja i ustanova itd.). Zbog svega ovoga doista je teško reći da li su za savremeni kulturni razvoj važni isključivo teorijski aspekti kulture ili isto tako i oni praktični, čak oni koji podrazumevaju vulgarno poslovnu sferu u kulturi bez koje savremeni kulturni razvoj nije moguć a prema kojoj kulturni radnici i umetnici gaje tradicionalni prezir. Svi su ovi aspekti kulture značajni i održavaju međusobnu uslovljenost kao i uslovljenost razvoja kulture od brojnih kako kulturnih tako i parakulturnih faktora. Rukovodeći se ovim razlozima, osnivač nove institucije, Republička skupština, odlučio se za kompleksnu, praktično usmerenu ustanovu koja bi na koncipovanju i realizovanju svojih programa angažovala i povezivala naučne institucije kao i one kulturne i umetničke i obezbedila svestranu saradnju postojećih kadrova i isto tako podsticala razvoj i školovanje onih kadrova i specijalnosti u ovoj oblasti kojih mi za sada nemamo.

Plan istraživanja — u skromnim okvirima

Iako ne striktno naučna ustanova, Zavod je po zadacima koje mu je namenio osnivač i koji su u zakonu o novoj ustanovi taksativno navedeni ovlašćen da može da organizuje istraživanja i priprema studije o pojedinim aspektima i problemima kulturnog razvoja kod nas. Iako je dve godine suviše kratak period za sumiranje iskustava, ipak se bez rizika da se eventualno bude naknadno demantovan mogu označiti neke karakteristike. Ali da pre toga damo najsažetiju informaciju o koncipovanju i realizovanju istraživačkog programa Zavoda. Taj program nije bio naročito obiman — za dve godine urađene su tri studije: »Položaj i uloga umetničkih udruženja« (autori Miloš Nemanjić i Radmila Mikašinović), »Kulturni život radničke omladine« (Trivo Inđić, Dana Mojsin i Nebojša Popov) i »Uslovi za kulturne aktivnosti seoske omladine« (Mirjana Todorović i Miroslav Ahtik). U zavr-

šnoj fazi je studija o slobodnim umetnicima koja treba da bude publikovana u oktobru (autori Vujadin Jokić i Svetislav Pavićević). To je sadašnji bilans, ako se ovde ne uključi i dokumentaciona studija »O kadrovima u kulturnim i umetničkim ustanovama u Srbiji« (Stevan Majstorović, Mirjana Nikolić i Milivoje Ivanišević).

Ovo je kvantitativni prikaz, dok kvalitativni, ocenu vrednosti pojedinih studija, treba prepustiti stručnoj kritici. Moglo bi se reći da sve to zajedno nije malo ako se uzme u obzir malobrojnost kadrova sa dovoljno stručnih iskustava kao i činjenica da je Zavod kao sasvim mlada ustanova još uvek u razvoju. Ali ako se za kriterij uzmu stvarne potrebe i interesovanje, dolazi se do zaključka da je to ipak nedovoljno. Realizovani istraživački program Zavoda predstavlja samo deo predloga, to su samo studije za koje su organizacije, forumi i institucije bili ne samo zainteresovani, nego i za koje su, direktno ili posredno, sami obezbedili sredstva. Ovaj aspekt problema zaslužuje da se za trenutak na njemu zadržimo. Ovaj deo programa Zavoda sastoji se od predloga koje, po sopstvenoj oceni aktuelnosti tema, daju sami saradnici Zavoda kao i onih predloga koji potiču »spolja«, od raznih foruma i institucija. Odnos između jednih i drugih je četiri prema jedan, tj. znatno je više predloga koji su ponikli u samom Zavodu. To ne odražava stvarnu zainteresovanost institucija za studijska istraživanja niti daje pravu sliku odnosa foruma ili društvenih i kulturnih organizacija prema ovakvim programima. Ne radi se ovde o odsustvu zainteresovanosti, nego o nečem sasvim drugom što u sadašnjoj situaciji sužava ovakve inicijative a neke potencijalne naručioca kao, na primer, kulturne i umetničke ustanove koje su već sada veoma zainteresovane za ovakve programe a u buduću će biti sve više, unapred odvrata od ovakvih pothvata. To je način finansiranja kao i akciona i programska razjedinjenost u kulturi i organizaciji kulturnih i umetničkih ustanova.

Ako se pogleda lista naručilaca, uočiće se sledeća karakteristika: najčešće se u ovoj ulozi pojavljuju Republički sekretarijat za obrazovanje i kulturu i bivši Fond za unapređivanje kulturnih delatnosti. U dva slučaja javile su se organizacije (Kulturno-prosvetna zajednica Srbije i CK omladine Srbije) dok se ni u jednom slučaju ne pojavljuje kao naručilac kulturna ili umetnička ustanova. Narodno pozorište je dalo predlog da se istražuje socijalna struktura pozorišne publike u Beogradu kao i publike »Pozorišne komune«, ali kako ono samo nije moglo da za ovakav projekat odvoji čak ni simbolična sredstva, predlog je otpao. Slične inicijative pokrenule su i druge kulturne institu-

cije, ali pošto su one samo davale predlog a nisu obezbeđivale sredstva, one su takođe ostale ne-realizovane. Iz ovoga bi se mogli izvući sledeći zaključci: prvo, da kulturnim i umetničkim institucijama, posebno onim čija je aktivnost usmerena prema širokoj publici, treba pri izradi finansijskih planova omogućiti da predvide i stavke za ovakve potrebe; drugo, morala bi da postoji veća profesionalna i akciona povezanost samih ustanova koje bi se, u slučajevima zajedničke zainteresovanosti za proučavanje pojedinih kulturnih pojava, pojavljivale kao skupni predlagači. Ne radi se samo o tome što zahtev koji dobije podršku više predlagača ima veći autoritet i šansu da dobije vizu kod onih koji odlučuju o sredstvima, nego i o tome da nije logično da se pojedinačna ustanova, rukovodena pre svega svojim parcijalnim interesima, javlja izolovano kao predlagač.

Isti je slučaj i sa društvenim organizacijama. Bilo da ih interesuje pretežno socijalni aspekt nekih kulturnih fenomena — što se po pravilu javlja kod društvenih organizacija — ili profesionalni, organizacioni ili ekonomski aspekt koji prevladava kod kulturnih organizacija i stručnih i umetničkih udruženja, neophodno je udruživanje i istupanje sa grupnim predlozima u kojima bi se odražavao širi interes. Fond za unapređivanje kulturnih delatnosti uveo je pre 5—6 godina u praksu jedan princip koji se, kako kažu, mnogostruko potvrdio. Niko ko konkuriše za sredstva — glasi ovaj princip — nema šansu da ih dobije ako ne obezbedi i svoje sopstveno finansijsko učešće, makar i minimalno, i time dokaže da je u pitanju stvarna potreba. Stari princip »ideja naša a benzin društven« koji je pre toga bio dugo primenjivan u kulturnoj praksi, ovim je korigovan utoliko što svako, ako želi da mu zajednica pomogne, mora da obezbedi i svoj deo. Ali sada se postavlja jedno pitanje koje stavlja na probu realizaciju ovog zdravog principa: koji je taj »benzin« koji bi za ovakve inicijative mogle da odvoje kulturne i umetničke ustanove koje, i bez toga, imaju dosta finansijskih glavobolja. U finansijskim planovima i budžetima ovih ustanova sume za ovakve svrhe uopšte nisu predviđene i, ako bi se sredstva uzimala iz fondova sa drugačijom namenom, kolektivi bi to doživljavali kao dalje sužavanje dohodaka koji su, u poređenju sa »vankulturnim« delatnostima, ionako dosta niski. Tako zahtevi, koji se često čuju u javnosti, da kulturne ustanove treba moderno da posluju, da treba da se okrenu ka publici i proučavaju publiku, da treba da se oslone na stručnjake i stručne ekspertize itd. ostaju bez materijalne osnove. Očigledno da je neophodno da se učine neke korekcije u dosadašnjem načinu finansiranja kulturnih ustanova.

Sledeći problem kod koncipovanja i realizovanja ovakvih programa predstavlja podvojenost institucije koje ove programe ostvaruju. Iako je potreba za interdisciplinarnim istraživanjima i saradnjom ovakvih institucija sve veća, kontakti među njima su veoma retki, i to ne samo među institucijama u raznim republikama i centrima, nego i u okviru jedne iste republike, čak i jednog istog grada. Tako je u praksi sasvim moguće da jedna institucija u Beogradu radi na jednom programu a da nije upoznata da na takvom istom ili sličnom radi i neka institucija u Zagrebu ili Ljubljani, pa čak i u Beogradu. Razni forumi koji se u najvećem broju slučajeva pojavljuju kao naručioci pojedinih programa mogli bi da postanu faktor povezivanja ako bi, recimo, zaveli praksu da se programi poveravaju ne jednoj nego skupu institucija. Veze između pojedinih institucija su, ako se može suditi na osnovu kratkotrajne prakse Zavoda, više lične nego one koje nastaju na zajedničkim poslovima i u okviru dugoročne saradnje. Na predlog Instituta za sociologiju zagrebačkog sveučilišta, koji vodi dr Rudi Supek, ovaj Institut je u zajednici sa Zavodom i Institutom za sociologiju i filozofiju u Ljubljani predložio Saveznom savetu za obrazovanje i kulturu izradu dugoročnog plana istraživanja u oblasti kulture. Okvirna skica ovog plana predviđa regionalno istraživanje stupnja kulturnog razvoja, kulturne politike i sistema samoupravljanja, problema kulturnih stvaralaca i njihovog položaja, publike i kulturne potrošnje, uloge i mesta kulturnih posrednika itd. Ovim smo već prešli na informaciju o budućim planovima i programima Zavoda u domenu istraživanja. Već je napomenuto da program koji se usvoji predstavlja samo manji deo preobraženog programa. Postoji niz interesantnih i aktuelnih tema za koje nisu obezbeđena sredstva a kojih se Zavod nije odrekao, kao na primer, istraživanje procesa kulturnog adaptiranja i uticaja gradskih sredina na one koji su došli sa sela i zaposlili se u gradu, zatim istraživanje kulturnih standarda u neposrednoj blizini gradskih centara, istraživanje položaja nacionalnih kultura u Srbiji, njihovog međusobnog uticaja itd. U programu istraživanja za 1969. i 1970. god. predviđena su dva projekta čije je realizovanje predloženo novoformiranoj Republičkoj zajednici kulture: »Masovna kultura za decu«, (Ružica Roksandić, Ivan Ilić, Ljuba Stojić i Trivo Inđić), i »Samoupravni odnosi u kulturnim i umetničkim ustanovama« (dr Stanko Grozdanić). Za oba ova projekta zainteresovano je više institucija, među njima Republički sekretarijat za obrazovanje i kulturu, Republička zajednica kulture, Savet za vaspitanje i brigu o deci, kulturno-prosvetna zajednica Srbije kao i Savezni savet za obrazovanje i kulturu. Kođ

prvog projekta postavilo se pitanje uzorka kao i predmeta istraživanja. Pošto predstavlja kod nas u izvesnom smislu pionirski pothvat, ovo istraživanje ne može da se osloni na bilo kakva prethodna iskustva. Još kod koncipovanja naišlo se na dilemu — da li da ono uključi i masovnu kulturu uopšte koju prate i deca i koja na njih vrši određen uticaj koji treba proučiti, ili da se ograniči samo na »masovnu kulturu za decu«, tj. na stripove, dečju literaturu, programe za decu na TV, radiju itd. Na kraju je usvojen zaključak da nijedna komponenta ne treba da bude isključena i da istraživanje treba da bude etapno. Za ovaj projekt pokazao je interesovanje ljubljanski Institut za sociologiju koji namerava da vrši slična istraživanja tako da će ujednačavanje metoda istraživanja i zajedničko preciziranje ciljeva istraživanja, ako do toga dođe, omogućiti komparativne analize. Autori projekta razradili su detaljan plan prema kome preliminarni rezultati treba da budu gotovi juna 1970. a definitivni projekt oktobra 1970. godine.

Projekt dr Stanka Grozdanića »o samoupravnim odnosima u kulturnim i umetničkim ustanovama« treba, po zamisli autora da se radi metodom »case study«. Njegov predmet istraživanja su sve okolnosti koje utiču na stepen razvijenosti samoupravnih odnosa u kulturi. Projekt predviđa proučavanje dve grupe kulturnih i umetničkih ustanova — jedne u kojoj je samoupravljanje razvijeno, i druge u kojoj nije. Posebna pažnja će biti posvećena problemima integracije i saradnje kulturnih ustanova, izrade zajedničkih planova razvoja i akcionih programa. Studija treba da pokaže kakve su prirode otpori na putu samoupravnog povezivanja i prevazilaženja rascepanosti i atomiziranosti u kulturi kao i kakva je u tim procesima praktična uloga pojedinih faktora. Za ovu studiju zainteresovana je Kulturno-prosvetna zajednica Srbije kao i Socijalistički savez Srbije.

Savremeni dokumentacioni centar o razvoju kulture kod nas i u inostranstvu

Do sada je bilo reči o programu istraživanja koji predstavlja manji deo ukupnog programa Zavoda. Drugi, znatno obimniji predstavlja prikupljanje, obrada i sistematizovanje svih podataka koji se odnose na kulturni razvoj kod nas i u svetu. To podrazumeva izradu dokumentacije i dokumentacionih studija koje mogu da budu od koristi kako praktičnoj kulturnoj politici i publicistici, tako i naučnim institucijama koje se bave proučavanjem kulturnog razvoja a koje nemaju ni

sredstava ni kadrovskih i materijalnih mogućnosti da povodom svake naučne inicijative organizuju posebnu službu dokumentacije. Ova dokumentacija je takođe neophodna za programiranje i planiranje koji postaju sve neophodniji element kulturne prakse. Bez svestrane dokumentacije i solidnih studija, bez fundamentalnog istraživanja, planiranje u kulturi ostaje u okvirima improvizacije i zasniva se na subjektivnim i proizvoljnim procenama koje su do sada predstavljale jednu od mana naše kulturne prakse koja je najčešće isticana i kritikovana.

To su sve razlozi kojima se osnivač rukovodio određujući u aktu o osnivanju novoj ustanovi da uz organizovanje istraživanja razvije kao jednu od svojih osnovnih funkcija prikupljanje i obradu dokumentacije o kulturnom razvoju. Kad za osnivanje ovakve ustanove ne bi postojali nikakvi drugi razlozi nego samo ovi, nije preterano reći da bi i oni sami bili sasvim dovoljni da opravdaju njeno postojanje, razume se pod pretpostavkom da ona funkciju savremenog dokumentacionog centra o razvoju kulture obavlja dovoljno dobro. Takva dokumentacija, to je sasvim jasno, nije isto što i referatske analize ili statistika — ona je svestranija i obrađuje kompleksnije pojave kao i šire periode i kao takva omogućuje sumiranje iskustava kulturnog razvoja. Zatim, ona mora da sadrži neophodnu dozu kritičnosti i distancu od operative, tj. da bude relativno samostalna i mnogo više odgovorna i podređena društvu nego upravnim organima. Bez obzira na savesnost pojedinaca, referentske analize i prikaz stanja u pojedinim kulturnim granama su po pravilu parcijalni i u dobroj meri pod uticajem okolnosti da u njima ocenu donosi predstavnik organa koji je za to područje neposredno odgovoran. Ne radi se o tome da podaci mogu da budu štimovani ili nedovoljno kritički sistematizovani (što, teorijski, nije ni sasvim isključeno), nego pre svega o pristrasnosti u interpretaciji i prezentiranju tih podataka.

U ovoj drugoj funkciji, funkciji savremenog dokumentacionog centra, Zavod za dve godine rada može da prikaže prilično bogat bilans. To je pre svega rezultat programske orijentacije koja naglašava značaj upravo ove funkcije nove ustanove. Dokumentacija obuhvata dva područja — podatke o kulturnom razvoju kod nas i one o kulturnom razvoju u svetu. U domenu prve, prikupljena je opsežna građa koja se sada obrađuje i sistematizuje. U Zavod se slivaju najraznovrsniji podaci iz oblasti kulture koji se razvrstavaju po temama i pojedinim područjima. Zavod je pretplaćen na sve listove i periodiku koji se bave kulturnom problematikom a takođe je pretplaćen i na »kliping-servis«, tako da ima dokumentaciju svih članaka i napisa o bilo kojoj temi iz oblasti kulture. Već sada se mogu dobiti

pregledi i najraznovrsniji podaci o našem kulturnom razvoju a kada izrada fundamentalne dokumentacije bude poodmakla, u Zavodu će moći da se dobiju i najdetaljniji i »najsvežiji« podaci o kulturnom razvoju, mreži kulturnih institucija, stanju kadrova itd. i u okviru lokalnih sredina u Srbiji.

Pored dokumentacione studije o kadrovima u kulturnim i umetničkim ustanovama u Srbiji koja je rađena na inicijativu Republičkog sekretarijata za obrazovanje i kulturu, u Zavodu je, ovog puta po nalogu i za račun ranijeg Fonda za unapređivanje kulturnih delatnosti, urađena i slična dokumentaciona studija o stipendiranju umetnika i kulturnih radnika u inostranstvu (autor Mirjana Nikolić). Ona analizira period od 15 godina i sadrži niz praktičnih sugestija kako da se sistem stipendiranja u inostranstvu unapredi, koje specijalnosti su deficitarne, u kojim zemljama i kojim školama i institucijama se mogu usavršavati kadrovi kojih nemamo dovoljno itd. Ova je studija omogućila Fondu za unapređivanje kulturnih delatnosti da izmeni dosadašnju praksu stipendiranja i da na temelju detaljno proučenih potreba u kadrovima raspisuje konkurse, umesto da bude pasivni distributer sredstva i dodeljuje stipendije gotovo isključivo na osnovu prijave i zahteva zainteresovanih pojedinaca.

U želji da kulturnim radnicima i institucijama pruži mogućnost da se detaljno upoznaju sa iskustvima razvijenih zemalja u organizovanju kulturnih aktivnosti, Zavod je pokrenuo posebnu dokumentacionu seriju. Prve dve sveske u ovoj seriji bile su posvećene finansiranju kulturnih i umetničkih ustanova kao i raznih kulturnih akcija u nekim stranim zemljama (Norveška, Francuska, ČSSR, Švedska, u I svesci, i Engleska, Mađarska, SAD, u II svesci). Ove sveske su pripremili Dobrinka Hadži-Slavković, Vera Tomić, Mirjana Nikolić i Stevan Majstorović. Sledeće dve sveske u ovoj seriji posvećene su metodima rada kulturnih i umetničkih ustanova takođe u nekim razvijenim zemljama. One sadrže opsežne prikaze kao i podatke koji su selekcionisani tako da dokumentuju najinteresantnije novine i inicijative u pojedinim oblastima. Obuhvaćeni su svi domeni kulture — od masovnih ustanova i organizacije kulturnih delatnosti na selu, do gradskih biblioteka i pozorišta, estetskog vaspitanja u školama i reformi klasičnih muzeja. Interesovanje koje su pobudile ove sveske podstaklo je saradnike Zavoda da ovu seriju nastave dokumentacijom o kulturnoj politici u svetu. Pripremljene su tri sveske sa detaljnim prikazima svih aspekata kulturne prakse. U prvoj svesci koja je izašla u februaru ove godine (Dobrinka Hadži-Slavković, Vera Tomić i Stevan Majstorović) objavljen je osnovni dokument Okruglog stola o kulturnoj politici koji je decem-

bra 1967. godine održan u Monaku u organizaciji UNESCO-a, zatim fragmenti iz knjige Žaka Sarpantroa o kulturnoj politici, dalje studija o kulturnoj politici u V. Britaniji koju su za UNESCO uradili Ričard Hogart, direktor Centra za proučavanje savremene kulture Univerziteta u Birmingemu i saradnici ovog Centra M. Grin i M. Vajlding; najzad, ova sveska je uključila i dokument laburističke vlade »Politika u oblasti umetnosti«. Druga sveska (Vera Tomić, Dobrinka Hadži-Slavković i Kosara Pavlović) obuhvata prikaze kulturne politike u ČSSR, Švedskoj, Sovjetskom Savezu i Japanu. Sva četiri poglavlja predstavljaju posebno rađene studije za UNESCO. Ova sveska izašla je u junu. Ista grupa saradnica Zavoda završava treću, poslednju svesku iz serije posvećene kulturnoj politici u stranim zemljama koja izlazi u septembru i obuhvata prikaze kulturne politike i prakse u Francuskoj, Poljskoj, Ujedinjenoj Arapskoj Republici i na Kubi.

Na predlog UNESCO-a, naša Nacionalna komisija za UNESCO je inicirala izradu monografije o kulturnoj politici u Jugoslaviji. UNESCO je posebno insistirao na ovoj monografiji, argumentujući to mišljenjem koje vlada među članicama UNESCO-a da je kulturna politika u Jugoslaviji kao mnogonacionalnoj zemlji u kojoj je poslednjih godina došlo do široke decentralizacije i oživljavanja lokalnih kulturnih inicijativa posebno interesantna. Izrada ove monografije poverena je Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka, a njeni autori će biti direktor Zavoda, Stevan Majstorović, i sociolog Miloš Nemanjić, stručni saradnik. Nacionalna komisija za UNESCO formirala je, na predlog autora monografije, recenzentski odbor koji sačinjavaju predstavnici pojedinih republika i koji će tokom izrade monografije moći da budu konsultovani o svim pitanjima. Članovi odbora su: Tomo Martelanc, publicist i doskorašnji republički sekretar za obrazovanje i kulturu (Slovenija), Pero Đetelić, republički sekretar za obrazovanje i kulturu (Hrvatska), Tome Momirovski, predsednik Republičke kulturno-prosvetne zajednice (Makedonija), Ljubo Jandrić, zamenik republičkog sekretara za obrazovanje i kulturu (Bosna i Hercegovina), Radivoj Šuković, zamenik republičkog sekretara za obrazovanje i kulturu (Crna Gora) i Živan Berisavljević, republički sekretar za obrazovanje i kulturu (Srbija).

Program dokumentacije o domaćim kulturnim prilikama predviđa izradu opsežnog prikaza rasprostranjenosti mreže i stanja seoskih domova kulture kao i uslova za razvoj kulturnih delatnosti na selu. Ova dokumentaciona studija koju je naručio Republički sekretarijat za obrazovanje i kulturu treba da bude završena do kraja septembra. Saradnici Zavoda, Mirjana Nikolić i Milivoje Ivanišević koji ovaj prikaz pripremaju,

sproveli su anketu u svim opštinama u Republici i prikupili podatke o seoskim domovima kulture, njihovoj opremljenosti, kadrovima koji u njima rade. Kako statistička baza za kulturu kod nas nije razvijena, pri izradi ovakvih dokumentacija nailazi se na znatne teškoće. Tako, na primer, na anketu o domovima kulture priličan deo opština nije odgovorio ni posle nekoliko urgencija. Pa ipak, prikaz je na kraju obuhvatio sve opštine, izuzev samo jedne (178 od 179). Tako ćemo po prvi put dobiti tačnu i detaljnu sliku o stanju osnovnih kulturnih institucija na selu, domova kulture, kao uzgred i vrlo raznovrsne podatke o seoskim bibliotekama, sportskim aktivnostima, amaterskim delatnostima i svim drugim oblicima kulture u širem smislu. Zajedno sa studijom o uslovima za kulturne aktivnosti seoske omladine u Srbiji, ovaj dokumentacioni prikaz biće prezentiran Skupštini Srbije. Kulturno prosvetno veće Republičke skupštine predvidelo je u svom programu debatu o kulturnom životu na selu koja treba da se vodi na jednoj od sednica Veća u novembru. Osnovu za ove razgovore predstavljaće ove studije urađene u Zavodu. Ove jeseni treba da počne rad na izradi »kulturnih dosijea opština«, koji će obuhvatiti podatke najraznovrsnijeg karaktera (mreža kulturnih i obrazovnih ustanova, samoupravni odnosi, način finansiranja, opremljenost kulturnih ustanova, itd. Ova dokumentacija podrazumeva stalno praćenje svih promena.

Sastavni deo ovog programa je i tzv. »geografsko-kulturni atlas Srbije« čija je izrada predviđena programom za 1970. godinu. Konceptcija ovog atlasa se dosta razlikuje od sličnih atlasa čiju je izradu u Francuskoj, u formi zbirke regionalnih atlasa, animirao Malro. Atlas treba da vizuelno prikaže raspored kulturnih institucija, lokaciju spomenika kulture, arheoloških lokaliteta i tvrđava, crkava i manastira, istorijskih spomenika, muzeja, muzejskih zbirki i galerija, privatnih zbirki, prirodnih rezervata i retkosti, nacionalnih parkova, memorijalnih prirodnih spomenika, arhiva, pozorišta, orkestara i horova, biblioteka, domova kulture i bioskopa. On treba takođe da sadrži i mapu kulturnih manifestacija (festivali, smotre, susreti, kulturno-turističke priredbe, tradicionalne svetkovine, vašari itd.). Atlas treba da predstavlja ne samo detaljan kulturni inventar, nego i neku vrstu praktičnog priručnika koji će sadržavati i podatke o kulturnom turizmu. Ovako koncipovan atlas bi mogao da služi i kao neka vrsta dopunskog udžbenika, jer će uz mape i vizuelne prikaze sadržavati i sažet propratni tekst sa podacima. Izdavačko preduzeće »Prosveta« zainteresovano je za atlas i predložilo je da ga u saradnji sa Zavodom izda u okviru svojih izdanja.

Program dokumentacije predviđa i izradu bibliografije članaka, studija i drugih radova koji se

odnose na kulturni razvoj i kulturne probleme u jugoslovenskoj štampi i periodici. Izrada ove bibliografije poverena je Dobrinki Hadži-Slavković, Danici Mojsin i Veri Tomić. Programom je takođe predviđena i izrada zbirke dokumenata, zakonskih tekstova, rezolucija, preporuka i drugih akata koji se odnose na kulturni razvoj. Ova zbirka koju priprema Kosara Pavlović treba da obuhvati period od 1964—1970. Ovaj obiman posao biće podeljen u nekoliko faza. Zbirka će predstavljati deo dokumentacije koja omogućuje analizu kulturne prakse i predstavlja osnovu za kritičku ocenu pojedinih perioda. Iz istih potreba ponikao je i predlog da se izradi i nekoliko komparativnih dokumentacionih prikaza iz oblasti pravnog regulisanja odnosa u kulturi, finansiranja kulturnih ustanova i delatnosti (kinematografija, izdavačka delatnost, pozorišta, socijalno osiguranje umetnika). Posebno je za nas interesantna u ovom trenutku pravna regulativa u oblasti menadžerstva i posredovanja u kulturi (ko i pod kakvim uslovima u pojedinim zemljama može da organizuje zabavne priredbe, da se bavi akviziterstvom, da organizuje izložbe, turneje, itd.).

Iste takve komparativne dokumentacije treba da se urade i u oblasti ekonomike kulture i finansiranja kulturnih ustanova, propagande kulture, organizacije kulturnog tržišta i kulturne distribucije itd. Kao što se iz ovoga vidi, obrađujući i sistematizujući sve podatke o kulturnom razvoju, Zavod će posvetiti odgovarajuću pažnju i organizaciono-poslovnoj sferi u kulturi koja je od velikog značaja za dalji kulturni razvoj a koja je kod nas dosta podcenjena.

Primenjena istraživanja i stručna pomoć

Prikaz delatnosti Zavoda i njegovih planova za budućnost ne bi bio potpun ako ne bi obuhvatio i njegovu funkciju koja je neposredno povezana sa kulturnom praksom a koja je zasada još uvek više projektovana nego realizovana. To je primenjeno istraživanje i pružanje stručne pomoći kulturnim i umetničkim institucijama u izradi planova razvoja kao i na drugim poslovima. Nekoliko primera pokazaće o kakvoj se funkciji Zavoda ovde radi i šta se od njega u ovom smislu može u budućnosti očekivati. Prošle godine u Zavodu je razrađen projekt o eksperimentalnim domovima kulture koji treba da bude realizovan u zajednici sa Republičkom zajednicom kulture, Republičkom kulturno-prosvetnom zajednicom i Republičkim sekretarijatom za obrazovanje i kulturu. Realizovanje ovog projekta je privremeno moralo da bude odloženo zbog re-

organizacije nekadašnjeg Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih delatnosti i njegovog prerastanja u Republičku zajednicu kulture.

Ovaj projekat predviđa da se na osnovu konkursa i ponude najoptimalnijih uslova u pet opština u Republici pristupi izgradnji mreže domova kulture koja bi bila organizovana na najsavremenijim principima i radila po najsavremenijim metodama. U ovim domovima bi bili angažovani školovani kadrovi koji bi sa dovoljno stručnosti i predanosti podsticali i razvijali lokalne kulturne inicijative. Rad i aktivnosti ovih domova, kao i čitav kulturni razvoj opštine, bili bi razrađeni planom koji bi, u organizaciji, finansiranju isto tako kao i u koncipovanju i realizovanju programa, obezbeđivao akciono povezivanje i najtešnju saradnju. Na taj način postiglo bi se programsko i akciono ujedinjavanje i prevazišla ona rascepanost koja je karakteristična za lokalne sredine (i ne samo za lokalne) i razbili okviri autarkizma koji još uvek dominira u mentalitetu i praksi u ruralnim regionima. Zamisao ovog projekta je da ovako moderno koncipovane institucije ili bolje reći sistem institucija i aktivnosti u okviru opštine (jer se ne radi o jednoj instituciji, nego o svim institucijama i svim kulturnim delatnostima) posluže kao primer i podsticaj drugim sredinama i da ova didaktika prakse koja bi zamenila verbalnu didaktiku podstakne nove lokalne inicijative i probudi kulturne aspiracije. Osim toga, ova »očigledna nastava« treba da podstakne proces modernizacije kulturnih ustanova, napuštanje konzervativnih metoda rada i usvajanje savremenijih i efikasnijih. Projekt bi, u saradnji sa svim lokalnim društvenim faktorima takođe razradio i oblike samoupravnog povezivanja i udruživanja snaga i sredstava, on bi, takođe, definisao ulogu društvenih organizacija u ostvarivanju ovakvog plana i intenziviranju kulturnog života.

Na ovom poslu treba da budu angažovani najraznovrsniji stručnjaci — od arhitekata koji će raditi projekte domova kulture do fiskulturnih pedagoga, pošto će, tretirajući kulturu u širem smislu, plan aktivnosti domova kulture obuhvatiti i rekreaciju. Na ovom poslu saradnici Zavoda, oni stalni kao i oni spoljni nemaju nikakvog iskustva. A takođe nemaju iskustva ni kulturni radnici u samim opštinama koji će biti uključeni u ovo i čija je saradnja dragocena. Ali svi oni će zato imati veliku moralnu podršku ne samo lokalne sredine, nego i široke kulturne javnosti. Jer ovaj projekt predviđa i jednu vrstu socijalističkog kulturnog mecenatstva, što predstavlja novinu kod nas. Treba da se formira odbor svih onih institucija i pojedinaca koji žele da pomognu ovu inicijativu i koji su spremni da pruže materijalnu i drugu pomoć.

Podstaknuti ovim projektom, neki gradovi i naselja obratili su se Zavodu sa molbom da im pomogne u izradi planova lokalnog kulturnog razvoja (Subotica, Bor, Loznica, Mostar), dok drugi traže stručnu pomoć u razradi projekta i organizaciji novih domova kulture, kulturnih centara ili drugih kulturnih institucija (Piroć, Aleksandrovac, Suva Reka). Kratkotrajno postojanje Zavoda poklapa se sa periodom oživljavanja i množenja lokalnih kulturnih inicijativa. Razume se, Zavod tome nije ništa doprineo, ove inicijative su u slučajnoj koincidenciji sa njegovim osnivanjem, ali se zato sada, kad su se inicijative već pojavile, od Zavoda očekuje da pruži pomoć. Ovo spontano usmeravanje pokazuje da se pred novom institucijom otvara jedno područje novih mogućnosti kulturnog delovanja. Mnoge ustanove, naročito one na terenu, žele da u Zavodu vide instituciju kojoj mogu da se obrate za raznovrsne savete, stručne i praktične, zatim za dokumentaciju i informaciju o svemu što se odnosi na njihove probleme. O ovoj funkciji Zavoda nije se mislilo pri njegovom osnivanju, ona predstavlja korekciju prakse i to, kako izgleda, logičnu i korisnu. U procesu oživljavanja najraznovrsnijih inicijativa i kad postoji stalni pritisak na kulturne ustanove da se modernizuju, da postanu programski efikasnije i usvoje savremenije metode rada, ova funkcija Zavoda sve više dobija u značaju, ona odgovara jednoj potrebi koja nije planirana, ali koja, kad se javila, mora da bude uvažavana.

Prikaz delatnosti i planova Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka završićemo jednom konstatacijom koja zvuči provokativno: dalji razvoj ove institucije ne zavisi samo od njenih rezultata nego i od umešnosti, volje ili navike (teško je biti sasvim precizan) sredine da se tim rezultatima koristi. Ne misli se ovde na potrebe za ovakvom institucijom — ko pažljivo čita ovaj izveštaj verujemo da stiže uverenje da je praksa verificirala odluku da se on osnuje. I još više od toga, ona je tu odluku toliko potvrdila da već sadašnje potrebe premašuju mogućnosti Zavoda. Kad kažemo da dalji razvoj institucije zavisi od odnosa sredine prema njoj mislimo na nešto sasvim drugo. Postoje ohrabrujući primeri neposrednog korišćenja rezultata rada u Zavodu za unapređenje prakse. Takav je, na primer, bio slučaj sa dokumentacionom studijom o stipendiranju u inostranstvu koja je inspirisala niz vrlo korisnih praktičnih mera. Zatim, takav će izgleda biti slučaj i sa studijama o umetničkim udruženjima i slobodnim umetnicima koje će poslužiti kao osnova za razgovore koje organizuju Kulturno-prosvetna zajednica Srbije i Komisija za ideološki rad u kulturi, nauci i obrazovanju CK SK Srbije i koji će možda takođe dovesti do praktičnih zaključaka i konkretnih mera koje unapređuju praksu. Ali ima i drugačijih prime-

ra o kojima treba govoriti sa svom otvorenošću. Studija o kadrovima o kulturnim i umetničkim ustanovama rađena je godinu dana a kad je bila gotova na njen račun izrečeno je dosta pohvala, ali ona dosad ničim nije podstakla konkretne mere da se, u celini vrlo nepovoljna situacija za ovim kadrovima, počne da menja. Sličan slučaj je bio sa vrlo opsežnim istraživanjem uslova i razvijenosti kulturnih aktivnosti u seoskim naseljima četiri komune koje je pre četiri godine inicirao tadašnji Republički sekretarijat za kulturu. Studija je u sažetoj verziji bila prezentirana Kulturno-prosvetnom veću republičke skupštine i predstavljala je dokumentaciju za jednu tačku dnevnog reda u kojoj je vođena debata o kulturnom životu na selu. Nekoliko poslanika je reklo da je ona vrlo zanimljiva, da obiluje raznovrsnim podacima i vrlo korisnim sugestijama i da tako treba ubuduće raditi — i na tome se sve završilo.

Zaključak iz ovoga je sažet: nova institucija je formirana zato da koristi društvu, ali društvo treba sa svoje strane da stekne naviku da koristi tu instituciju. Stvari će i u ovom pogledu postepeno napredovati, nema sumnje (one već napreduju), ali je potrebno da napreduju još mnogo brže.

